

Vincent van Gogh: moeilijk? waarom?

Er gaan vele verhalen rond over Vincent en zijn ziektes. Wat mankeerde hij nou echt? Dit is een kwestie waarmee wij regelmatig geconfronteerd worden door vragen of opmerkingen van bezoekers. Dit artikeltje wil een aanknopingspunt zijn bij het formuleren van een antwoord.

Wat voor waarde heeft een diagnose hier?

Velen zijn geboeid door Vincent als kunstenaar én als mens. We willen zo graag begrijpen waarom zijn leven zo moeizaam en problematisch is verlopen. Een naam voor een ziekte, een etiket kan daarbij helpen en houvast geven in communicatie over dit onderwerp. Er zijn verschillende diagnoses gesteld door allerlei specialisten die het onderling niet eens waren of zijn. Als zij het al niet blijken te weten, wat moet een leek dan. Ook nu 123 jaar na zijn dood is er geen definitief antwoord. Maar we kunnen wel een beschrijving geven die Vincent recht doet en ons helpt om met elkaar van gedachten te wisselen.

Uit de onderzoekliteratuur kunnen we nu dit beeld destilleren: *een veelheid van ernstige en wisselende psychiatrische klachten en symptomen bij een intelligente, gevoelige, temperamentvolle en volhardende persoon*. De complexe en brede problematiek is vermoedelijk ontstaan door een ongunstige combinatie van karaktertrekken, een mogelijk genetische aanleg voor zwaarmoedigheden en een al vroeg in de jeugd begonnen en doorgaande verstoring in de psychologische ontwikkeling. Deze symptomen sluiten het beste aan bij persoonlijkheidsproblemen. En daarom wil ik stellen dat Vincent leed aan allerlei klachten met als kern *een ernstige Gemengde Persoonlijkheidsstoornis*.

Drie factoren

Onderzoekers en klinici gaan ervan uit dat er drie factoren (de biopsychosociale factoren) zijn die kwetsbaar maken voor het ontstaan van een persoonlijkheidsstoornis (PS). Biologisch is dat wat voornamelijk aangeboren is als: gevoeligheid en gauw uit je evenwicht zijn en temperament. Psychologisch is je vermogen om te denken, te fantaseren, verbanden te leggen, etc. Het sociale is de verzorging door anderen en de mensen en dingen om je heen. Bij Vincent zien we een ongunstig en daardoor risicovol samengaan van

deze factoren. Hij zag veel en kon erover tobben, hij was gauw uit zijn evenwicht, had volop temperament en reageerde dus heftig waarvoor hij vaak werd gestraft.

Als we spreken over een gemengde persoonlijkheidsstoornis dan zien we in enige mate kenmerken van meer dan één geclassificeerde PS. Om allerlei redenen wordt deze diagnose tegenwoordig vaker gesteld. Voor Vincent van Gogh is dit een passende optie aangezien we hemzelf nooit kunnen onderzoeken en ook niet met hem onze bevindingen kunnen verifiëren. Dit blijft de grote lacune, hoeveel we ook weten door zijn correspondentie en al die andere rijke bronnen.

Eerdere diagnoses

Een autoriteit op het gebied van Vincent en zijn ziekte is psychiater **E. van Meekeren**. Zijn boek met als titel: **Leven en ziektegeschiedenis van Vincent van Gogh (2003)** is een standaardwerk. Hij geeft aan dat er volgens hem sprake is van een Borderline Persoonlijkheidsstoornis als hoofddiagnose. Zo geformuleerd kan ik me bij hem aansluiten, ware het niet dat ik wat breder en voorzichtiger wil zijn gezien het ontbreken van het patiëntcontact. Sommige andere geopperde diagnoses worden in het boek van Van Meekeren besproken en door hem terzijde geschoven.

Bipolaire Stoornis (voorheen Manisch-Depressief genoemd), Absintvergiftiging, Ziekte van Ménière, Schizofrenie, Syfilis en meer zijn allemaal zeer onwaarschijnlijk. Betreffende Vincents epilepsie zegt Van Meekeren dat er symptomen waren van epileptische aard maar dat deze niet beschouwd kunnen worden als een zelfstandige ziekte. Ik voeg daaraan toe dat deze ziekte ook nooit alleen de bron van de levensproblemen, zoals die zich bij Vincent voordeden, had kunnen zijn.

Aansluitend bij Van Meekeren wijs ik erop dat hij schrijft dat er geen aanwijzingen waren voor een verstoorde vroege ontwikkeling tenzij het weglopen van school een verbod was. Volgens hem ontstonden de problemen pas in de

adolescentie/vroege volwassenheid. Dit verbaast mij ten zeerste. Ik citeer: "Met betrekking tot de jeugdijaren zijn al met al niet veel feiten bekend". Welke bronnen heeft hij niet gebruikt of misschien gewoon gemist? Verderop zegt hij kort iets over het gezin Van Gogh. Hij constateert dat de twee broers en de zussen (behalve Anna) ook psychische problemen hadden en stelt hypothetisch dat er in het gezin van Gogh misschien iets ontbrak.

Het gezin Van Gogh

Het boek dat mij zeer aansprak is **De Biografie Vincent van Gogh (2011)** door **Steven Naifeh en Gregory White Smith**. Deze biografie is voor mij een zeer sterke beschrijving gebaseerd op zeer vele bronnen (ook het boek Van Gogh en Nuenen 1998 van onze Ton de Brouwer wordt genoemd). Dit boek greep me naar de keel en ik moest het vaak terzijde leggen maar het fascineerde me ook mateloos.

Het beeld dat geschetst wordt betreffende de afkomst van Vincents ouders en het gezinsleven toont een gezinscultuur waar plicht, regels en scholing dominant waren. Vooral voor de buitenwereld moest er een perfect gezinsplaatje worden getoond. Over moeder wordt geschreven: *"Genegenheid en lieflijkheid zaten niet in haar aard"*. Ze was tobberig, kribbig, ernstig en had een achterdochtige blik. Wel kon ze heel hard en snel werken en stimuleerde zij kennis en vaardigheden bij de kinderen. Vader was voor de buitenwereld aardig en beminnelijk zolang men zijn autoriteit en status respecteerde en hij werd zeer gewaardeerd. Thuis trok hij zich veel terug. Er werd niet gerept over plezierige dingen.

Vincents jeugdijaren

Vincent was volgens de Amerikaanse biografen een slimme jongen die al vroeg kon lezen en schrijven, hij was daarin ijverig en precies. Uiterlijk was hij wat grof, in zijn gedrag wat ruw, nors en stuurs. Zijn broer Theo, 4 jaar jonger, was het mooie, beminnelijke goedlachse ventje en de lieveling van de familie. Volgens Naifeh en White Smith werd Vincent al jong recalcitrant, hij had hevige

woedeuitbarstingen, was ongehoorzaam en eigenwijs, lastig in de omgang. Er wordt gesuggereerd dat hij op een negatieve manier aandacht vroeg waarvoor hij flink werd gestraft. Zijn schoolloopbaan is een drama voor zowel ouders als Vincent. Toch wilden ze hem een goede opleiding bieden en daarom werd hij naar kostschool gestuurd in Zevenbergen. Vincent had heimwee, hij zag kostschool als leven in ballingschap. Hij werd dan naar de HBS in Tilburg gebracht, een dure school met zeer goed onderwijs. Ook hier hield Vincent het niet uit. In maart 1868 net voor zijn 15de verjaardag liep hij zonder aankondiging naar Zundert, de woonplaats van zijn ouders. Als hij iets wil, zet hij door ook al is het vele uren lopen. Hij komt thuis waar men geen raad weet met hem.

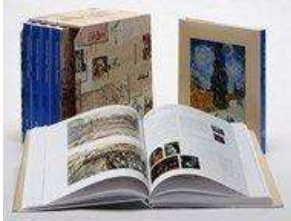
Ik wil vooral de kinder- en puberjaren aanhalen omdat daarover weinig bekend lijkt. Terwijl hier toch een begin ligt van de problemen die verergerden tot zware psychopathologie. Het is Vincent niet gelukt om adequaat om te gaan met de levensstaken van volwassenen. Hij werd zieker en zieker tot uiteindelijk de zelfgekozen dood erop volgde.

De psychologische benadering in de Amerikaanse biografie maakt de problematiek voelbaar. De rusteloosheid, het zoeken, nergens langere tijd op zijn gemak zijn, de somberte en leegte, de eenzaamheid en het diepe, diepe verlangen naar thuis en erbij willen horen, tegelijk met het onvermogen om met ouders en gezinsleden samen te zijn. De ontberingen en ascese, de pijnlijke relatie met Sien Hoornik in Den Haag en de angst om geen schildersmateriaal te hebben. De hoopvolle geïdealiseerde nieuwe start en dan toch weer die teleurstelling en wanhoop. Vooral de schrijnende maar ook liefdevolle band met Theo en op het laatst met Theo's vrouw maakt diepe indruk. Volgens Theo had Vincent twee kanten; hij was lastig maar kon ook zeer zacht en vriendelijk zijn. Ook zijn doorzettings- en zijn incasseringsvermogen grenst aan het bovenmenselijke. Vincent was zeer fanatiek, onzeker en veeleisend t.o.v zijn eigen werk. Hard werken was tegelijkertijd zijn houvast en zijn vuur. Eenvoudig gezegd, Vincent was een vreemde, lastige en taaie mens en een ongelooflijk getalenteerd schilder. En

bovendien was hij ook een bijzondere schrijver. Dankzij al zijn correspondentie, waarvan heel veel bewaard is, hebben wij nu zoveel kennis.

Tot slot, Vincent aan het woord

Op 6 juli 1882 (brief 244) schrijft hij in een brief aan zijn broer Theo: *"Denk niet dat ik mij voor volmaakt houd - of meen dat ik er geen schuld aan zou hebben, dat veel mensen mij voor een onaangenaam karakter houden. Dikwijls ben ik vreselijk en lastig melancholiek, prikkelbaar- verlang naar sympathie als met een soort van honger en dorst- toon mij als ik die sympathie niet krijg onverschillig, scherp en gooi soms zelfs nog wat olie in het vuur. Ik ben niet graag in gezelschap en het omgaan met de mensen, het spreken met hen is mij dikwijls pijnlijk en moeilijk."*

Pieta Ulijn, psycholoog in ruste en Vincentre-vrijwilliger